

Дзьоменко С.В.

*к.ю.н., доцент кафедри кримінального права та правосуддя
юридичного факультету ЗНУ*

УДК: 343. 713 (477)

Манжура Г.В.

студент 4-го курсу юридичного факультету ЗНУ

ВИМАГАННЯ ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Сьогодні Україна активно намагається прорватися до ринкової цивілізації. Перші кроки на цьому шляху супроводжуються класичними для Заходу і досі невідомими для України явищами - організованою злочинністю, тероризмом, корупцією, рекетом, вбивствами на замовлення, "відмиванням" грошей, наркобізнесом і т.ін. [1].

Організована злочинність, на жаль, стала сумною реальністю сучасного життя України. Це один з найбільш негативних факторів, що впливає на ефективність та інтенсивність процесів, які відбуваються в економіці, соціальній сфері та у політичному житті держави. Вони завдають шкоди життєво важливим інтересам як особистості, так і різним соціальним групам у суспільстві.

Якщо донедавна організована злочинність в основному обмежувалася сировим розподілом матеріальних благ і сфер впливу, то нині, за допомогою корумпованих чиновників, прагне закріпитися на завойованих позиціях шляхом проникнення до державних владних структур. Це, з одного боку, створює для організованих злочинних груп умови щодо необмеженого розширення сфери впливу на всі ділянки суспільного життя. З іншого боку, їх величезний фінансовий потенціал під відкриттям влади - це можливість безкарно застосовувати у все ширших масштабах найбільш суспільно небезпечні форми злочинної діяльності (фіктивне підприємництво, порушення порядку випуску цінних паперів, фіктивне банкрутство, приховування прибутків від оподаткування, незаконне вивезення товарів і продукції за кордон, темне розміщення валюты в іноземних банках та ін.).

Результат поширення організованої злочинності є очевидним: деградація та розвал державних структур, системи правових та моральних засад життя суспільства, перехід реальної влади до рук кримінальної еліти з усіма найгіршими внутрішньо - та зовнішньополітичними наслідками. Злочинне використання державних структур в інтересах

персонального збагачення та посилення влади певних осіб веде до розчарування та повного зневірення населення. На цьому фоні у певній частині населення, особливо серед молоді, виникає впевненість у можливості легкого та швидкого збагачення, в тому числі й протиправним шляхом [2].

Зазначені проблеми розглядали багато вчених: Адашківич Ю.М., Аслаханов А., Гуров А.І., Дяков С.В., Дольова А.І., Дюлі Л.М., Кисляков А.В., Корчагін А.Г., Номоконов В.О., Овчинський В.С., Побегайло В.І., Шульга В.І., Сибіряков С.Л. та інші.

Але існують мало вивчені питання щодо організованої злочинності та деяких аспектів її існування. Наприклад, вимогання, як вид діяльності організованих злочинних угруповань. Це питання потребує подальшого дослідження і тому визначається як ціль цієї роботи.

Організована злочинність, як і злочинність у цілому, - складне соціальне явище, яке відображає економічні й соціально-політичні процеси, що відбуваються в суспільстві.

Так, Малков В.Д. зазначає, що терміном "Організована злочинність" позначається цілісна сукупність організованих злочинів, оскільки саме окремі злочини можуть бути груповими, організованими [3].

Інші вчені говорять про неї, як про складне соціальне явище, що відрізняється різноманітним проявом, безліччю внутрішніх складових і існуючих між ними взаємозв'язків [4].

Найчастіше зустрічається визначення організованої злочинності як сукупності стійких організованих злочинних формувань (співтовариств, організацій, банд) і злочинів, скоєних ними за певний період часу на певній території [5].

Деякі автори організовану злочинність розуміють, як ширшою розповсюджену злочинну діяльність, яка координована й контрольована центральним синдикатом [6]. На відміну від них

професор Долгова А.І. розкриваючи це поняття акцентує увагу на те, що це складна система організованих злочинних формувань, а також їх відносин та діяльності [7].

Вочевидь, різні підходи до розуміння організованої злочинності й особливостей її прояву в тій чи іншій країні не дозволяти поки до кінця виробити єдине універсальне визначення цього явища на міжнародному рівні. До найцікавішого поняття організованої злочинності можна віднести визначення, дане експертами ООН і зафіксоване в документах Міжнародної конференції ООН із проблем організованої злочинності в 1991 р. у Суздалі (Росія).

Відповідно до цього визначення організована злочинність - це "функціонування щодо масової групи стійких, нерозривних співтовариств злочинців, що займаються злочинами як промислом і створюють систему захисту від соціального контролю з використанням таких протизаконних засобів, як насильство, залякування, корупція й розкрадання у великих розмірах" [8]. Експерти ООН виділяють прагнення злочинних груп дістати фінансовий прибуток і владу як характерну ознаку організованої злочинності.

У США, то одній з багатьох дефініцій, організована злочинність розглядається як асоціація, що прагне діяти поза контролем американського народу і його уряду, або ж, як тип замаскованої злочинності, що іноді включає ієрархічну юрдикацію ряду осіб, пов'язану із плануванням і використанням незаконних актів або досягненням мети незаконним способом.

На батьківщині мафії, в Італії, її розуміють як кримінальне об'єднання осіб, що для здійснення злочинів використовує методи й засоби залякування. Мафія тут розцінюється як особлива форма кримінального співтовариства. [9].

Перші облікові дані про організовану злочинність з'являється в нашій країні у 1989 році. Облік здійснювався за переліком наступних загально-кримінальних злочинів, які були здійснені організованими групами: навмисне вбивство, зґвалтування, навмисне тяжке тілесне ушкодження, крадіжка, грабїк, розбій, шахрайство, вимагання, злочини пов'язані зі зброєю, вибуховими й наркотичними речовинами, викрадення дітей, порушення прав на валютні операції, посадові розкрадання, кабарництво, контрабанда й ін. [10].

Відносно масового характеру організована злочинність у нашій країні набула ще в 70-ті роки, коли досить велике поширення одержали коруптивно-господарські злочини, і так звана "тіньова" економіка. За досить незначний час, відбувся процес консолідації "тіньовиків" і професіоналів злочинного світу. Це прискорило появу організованих злочинних співтовариств, матеріальним базисом яких і зоною застосування злочинно нажитого капіталу стала широко розповсюджена "тіньова" економіка. Необхідність подібного симбіозу була викликана тим, що з одного боку, ділкам було вигідніше добровільно ділитися частиною доходів, ніж постійно жити під загрозою нападу, а з іншого боку - злочинці зрозуміли доцільність взаємної домовленості. Значну роль у цьому зіграв рекет, тобто вчинення організованими злочинними групами вимагання.

Особлива небезпека організованої злочинності полягає в здійсненні діяльності, паралельної офіційному суспільству й державі, але всупереч закону з використанням у своїх цілях структур самого суспільства й держави. Вона не завжди реально одніюється навіть тими, хто похитаний з нею боротися. Останнім часом зумовість злочинців постійно зростає, їх діяння все більше набувають насильницького характеру, відрізняються кваліфікованістю підготовки та вчинення [12]. Особливо яскраво це проявляється в збільшенні кількості зазіхань на майнові інтереси громадян. У цьому ряді злочинів все більше місця займають вимагання, що отримали широке розповсюдження [13].

Саме вимагання, у різних формах свого прояву, є одним з найнебезпечніших зазіхань на державну або суспільну власність, а також на особисті інтереси громадян. Високий ступінь суспільної небезпеки вимагання полягає у високій латентності цих злочинів. Ведучи паразитичний спосіб життя, застосовуючи погрози й шантаж, підкуп і різні провокації, збривки-рекетирри розпіваючи впливають на інших нестійких громадян.

В останнє десятиліття на території СНД кількість зареєстрованих фактів вимагання зросло майже втричі. Проведені дослідниками опитування показали, що багато власників приватних підприємств, особливо торговельних, воліють укладати "угоди" з рекетиррами, тому що на захист правосудних органів вони не розраховують [14].

Відомі й інші форми вимагання, наприклад, у послугах, що наві'язуються примусово, різного характеру (скорона, організація збуту, забезпечення сировиною, утримання відносин із суспільними й іншими організаціями й т. п. [15].

На сьогодні вимагання вчинене організованими групами частіше зустрічається не у відкритій, а в завуальованій формі. Ті самі "бойовики", які раніше здійснювали неприкриті вимагання, тепер є офіційними працівниками "охоронних" або "страхових" структур, що діють на ринках. Як можна здогадатися, страхування та охорона для всіх торговельних є "добровільно-примусовими" послугами. При цьому, як правило, менша частина послуг оплачується за безготівковим розрахунком, більша - готівкою.

Вимагання, як масштабне явище виникає саме там, де держава не забезпечує функцій соціального контролю за будь-якими видами відхилень від законної діяльності підприємств, комерційних та підприємницьких структур або відхилень у поведінці окремих громадян.

Вимагання є багатovidовим явищем, але його суть при цьому залишається незмінною - отримання майнової вигоди під загрозою відкритого або замаскованого насильства з боку злочинця.

Воно виражається у вимозі передати злочинцю особисте майно потерпілого, право на майно, наприклад з оформленням договору дарування, вчинити певні дії майнового характеру, наприклад зникнути боргову розписку або заповіт, "прийняти" запис, заступництво, протезування з боку рекетирів з великою винагородою, взяти "своїх" на керівну або фіктивну роботу на фірму.

Зброєю вимагачів є погроза скалічити або вбити потерпілого, його родичів або близьких або поєднана з викраденням людей, у тому числі дітей - "кіднепінг", погроза знищення цінного майна, застосування вибухів, погроза розголошення ганебних відомостей, а здебільшого розголошення відомостей про злочинну діяльність. Треба також зауважити, що таке злочинне явище, як рейдерство, яке останнім часом з'явилось в Україні, має пряме відношення до вимагання. Воно виступає додатковим важелем в деяких випадках при висуванні вимог злочинцями.

Дрібне вимагання здійснюється практично в усіх сферах, де є торговельний прибуток: на ринках, у кафе тощо. У вузькому розумінні рекет - це

вимагання постійної сплати ("податків").

За сучасних умов про рекет можна здебільшого вести мову стосовно особливо небезпечних випадків організованого злочинства на ґрунті бізнесу (відносно корумпованих представників державних та галузевих органів управління, контролюючих органів, а також підприємств, банкірів, бізнесменів). Злочинці підпорядковують собі комерційні структури, банки, "захоплюють" ринки, впритул наблизкаються до державних підприємств та установ. Методи їх "роботи" є різноманітними й постійно вдосконалюються.

При проведенні досліджень в цьому напрямку вченими було опитано понад тисячу різних категорій співробітників міліції України. Близько 80% респондентів підтверджують наявність розподілу адміністративних одиниць на зони злочинного впливу, поширення рекету щодо державних структур, промислових підприємств, торгівлі, громадського харчування, сільсько-господарських підприємств і об'єднань. Понад 83% опитаних вважають, що на місцях відмічається зрощування керівників місцевої влади, правоохоронних органів з комерційними, банківськими та кримінальними структурами. Серед поширених кримінальних проявів останнім часом найчастіше називалися "вбивання" боргів, кредитів, постачання та збут наркотиків, вбивства на замовлення [16].

Сучасний стан організованої злочинності в Україні дає підстави передбачити, що в найближчому майбутньому головною загрозою для суспільства становитиме її подальший розвиток, а також поширення патентного вимагання як одного з видів її діяльності.

Перелік посилань:

1. Камлик М.І., Романюк Б.В., Сущенко В.Д. Організована злочинність в Україні / За ред. Я.Ю. Кондратьєва. - К.: Національна академія внутрішніх справ України, 1999. - С. 11.
2. Доля Л.М. Діяльність організованих злочинних угруповань у сфері "відмивання" доходів, отриманих злочинним шляхом // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). - 2002. - № 5. - С. 2.
3. Малюк В.Д. Криминологія - М.: ЗАО "Юстичинформ", 2004. - С. 218.

4. Бекряшев А.К., Белозеров И.П. Тяньшаекономіка й економічна злочинність. - М., 2003. - 455 с. - С. 12.
5. Словарь юридических понятий // Аналитический вестник Совета Федерации РФ. - 1997. - № 22 - С.67.
6. Перрушу Р. Международное миграционное право: глоссарий терминов. - М., 2005. - 422 с.
7. Криминология: Учебник для вузов / Под общ. ред. д.ю.н., проф. А.И. Долговой - 3-е изд., перераб. и доп. - М.: Норма, 2007. - С.506.
8. Там само. - С.505.
9. Малинов В.Д. Криминология - М.: ЗАО "Юстицинформ", 2004. - С.218.
10. Елисеєва И.И. Социальная статистика. - М.: Финансы и статистика, 1997. - С. 186.
11. Малинов В.Д. Криминология - М.: ЗАО "Юстицинформ", 2004. - С.222.
12. В.В. Новик, Г.В. Огченникова, В.Н. Осипкин. Вымогательство: Квалификация, доказывание, оперативно-розыскная деятельность: Учебное пособие. - Санкт-Петербург, СЮИ Генеральной прокуратуры РФ, 1998. - С. 2.
13. Малинов В.Д. Криминология - М.: ЗАО "Юстицинформ", 2004. - С.148.
14. Новое в уголовном законодательстве и: учебное пособие. - МГУ, 1993. - С. 36.
15. Кондрашев Я.Ю., Камыш М.И., Сущенко В.Д. Социально-криминологична характеристика "тієї влади" // Борьба с организованной злочинністю і корупцією (теорія і практика). - 2000. - № 2.

Корецька Є.В.

*ст. викладач кафедри історії і теорії держави і права
Азовського регіонального інституту управління
Запорізького національного технічного університету*

УДК: 34.02 (477)

ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ В УКРАЇНІ

Правовий нігілізм - складне соціально-правове явище, що включає три складові. По-перше, це плин суспільно-політичної думки, теоретична концепція, що є за своєю суттю сукупністю критичних поглядів на державу й право. По-друге це соціальне явище, котре складається з мотивованому відторгненні права частиною суспільства й виборі іншого, відмінного від права, соціального регулятора в якості домінуючого. По-третє, це внутрішнь-особистісне уявлення конкретного суб'єкта про правову дійсність, виражене в усвідомленні практичної й ідеологічної неспроможності права; це припускає негативну оцінку права й відмову від використання правових норм у реальних життєвих ситуаціях.

Правовий нігілізм явище характерне для пострадянської державності. Його основні риси: масовість поширення, різноманітні способи відторгнення права, що обумовлено рядом факторів й історичних причин, котрі істотно вплинули на самостійність розвитку цього негативного явища.

Правовий нігілізм в Україні має повністю негативний характер, що не можна сказати про характер правового нігілізму в цілому. Останній як родово поняття має також і позитивну расу, що показує, наскільки право затребуване не суспільством. Позитивний момент - нігілізм розкриває слабості права й тим самим стимулює його розвиток, наближає закон до суспільних потреб. З одного боку, чим вище рівень нігілізму, чим не досконаліше законодавство, тим далі воно від суспільної потреби суспільства. З іншого боку, чим більш динамічне право, тим ширше його охоплення правовим нігілізмом. Таким чином, розкривається взаємозв'язок права й правового нігілізму.

Носії правового нігілізму мають низький рівень правосвідомості й правової культури, з одного боку, і тверду впевненість у вседозволеності й правильності своїх дій - з іншої. Право вони вважають лише якоюсь примогою, незначною перешкодою для досягнення власних цілей. Антиправові прояви дуже найбільше поширяться